

SKUPINSKI SPOMIN PREBIVALCEV OBČINE BILČOVS

Osrednji pojem, ki ga obravnava članek, je skupinski spomin prebivalcev občine Bilčovs na južnem Koroškem v Avstriji, in sicer od srede 19. stoletja, ko je občina nastala, do konca 20. stoletja. Omenjeni so tudi nekateri pojmi, ki so tesno povezani s skupinskim spominom, na primer meje in občutki skupinske pripadnosti prebivalcev občine. Ker je članek nastal po magistrski nalogi z naslovom Etnološki ustroj občine Bilčovs – zagovor je bil decembra 2001 na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo –, so v njem prikazana tudi nekatera metodološka in metodična izhodišča magistrske naloge.

Uvod

V prispevku predstavljam nekaj ugotovitev o skupinskem spominu prebivalcev občine Bilčovs, ki ga obravnavam v magistrski nalogi z naslovom Etnološki ustroj občine Bilčovs.¹ Skupinski spomin se je že v prvih stikih z raziskovanim območjem izkazal kot eden od temeljnih dejavnikov ohranjanja občine Bilčovs kot skupnosti oziroma strukture v zavesti njenih prebivalcev, ne pa kot edini.²

Opredelitev območja

Občina Bilčovs, nemško Ludmannsdorf, je ena od dvojezičnih občin na južnem Koroškem v Avstriji. Leži v Rožu, natančneje na pobočju Gur. Gure so najboljše ob-

močje širšega Roža. Raztezajo se med ožjim Rožem na jugu in zahodu, Vrbskim jezerom in Celovško kotlino na severu ter do Drave pri Mohličah/Möchling na vzhodu.

Občina sega na jugu do Drave, na severu do Gur, na vzhodu do sosednje občine Kotmara vas in na zahodu do občine Vrba. Neposredno meji na občine³ Kotmara vas/Köttmansdorf, Bistrica v Rožu/Feistritz, Št. Jakob v Rožu/St. Jakob i. R., Vrba/Velden, Hodiše/Keutschach in Škofiče/Schiefling. Od glavnega mesta Roža Celovca/Klagenfurta je občina oddaljena 18 kilometrov. Poleg Celovca sta glavni mestni središči v Rožu na jugovzhodu Borovlje/Ferlach in na zahodu Beljak/Villach.

Bilčovs je raztegnjena občina z osemnajstim vasi.⁴ V njej so katastrske občine Bilčovs, Spodnja vesca, Velinja vas, Zgornja vesca in Želuče. Upravno središče občine je vas Bilčovs. V njej so občinsko poslopje, štiriletna dvojezična ljudska šola, dvojezični otroški vrtec, pošta, slovenska banka-posojilnica, slovenska zadruga, sedež slovenskega kulturnega in športnega društva, trgovina ADEG in dve gostilni. Upravno-politično sodi občina Bilčovs v politični okraj Celovec – okolica, njene zdajšnje meje pa so bile začrtane leta 1958, ko sta se združili do takrat samostojni občini Zgornja vesca in Bilčovs.

Potek raziskovalnega dela

Raziskavo o občini Bilčovs sem opravljala od leta 1995 do 2000. Mesec dni po vpisu magistrskega študija sem se lotila terenskega dela, njegovo izhodišče pa je bilo opazovanje z udeležbo. Terensko delo, podkrepljeno z omenjeno metodo, lahko strnem v nekaj točkah:

1. V občini sem vsak mesec živela tri sobote in nedelje, ob praznikih in vsako leto nepretrgoma mesec dni. Poleg tega sem prihajala v občino občasno med tednom

za dan ali nekaj ur.⁵ Občasna »hitra« raziskovalna popotovanja je omogočala relativna bližina občine Bilčovs v primerjavi z nekaterimi drugimi, bolj oddaljenimi kraji, ki sem jih do tedaj raziskovala na južnem Koroškem.

2. Živela sem v vasi Bilnjovs, v neposredni bližini Bilčovsa in s tem v neposredni bližini upravnega in kulturnega središča občine, pri družini predsednika slovenskega kulturnega društva Bilka in v hiši zadnje bilčovske babice.
3. Čas bivanja v občini sem prilagodila utripu življenja v njej, tako da sem bila navzoča ob delavnikih, nedeljah, praznikih, v različnih delih dneva. To mi je omogočalo, da sem opazovala potek življenja in vedenje prebivalcev Bilčovsa ob različnih priložnostih.
4. Prizadevala sem si, da ne bi bila samo opazovalka in zapisovalka življenja prebivalcev občine Bilčovs, temveč ena od udeleženk v dogajanju. Pomagala sem pri nekaterih delih, povezanih s kmeč-

1 Magistrsko nalogo sem zagovarjala decembra 2001 na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Mentor je bil dr. Slavko Kremenšek.

2 Poleg skupinskega spomina obravnavam v magistrski nalogi: prostor, občina Bilčovs zaobjema natančno določen in opredeljen geografski oziroma kulturno-politični prostor, ki ga opredeljujejo meje, te pa hkrati zamejujejo skupnost prebivalcev občine Bilčovs.

3 Navajam od vzhoda proti zahodu.

4 Pod njeno upravo so vasi Bilčovs/Ludmannsdorf, Bilnjovs/Fellersdorf, Branča vas/Franzenndorf, Gora/Rupertiberg, Kajaze/Edling, Koviče/Lukowitz, Mala Gora/Großkleinberg, Moščenica/Moschenitzen, Muškava/Muschkau, Podgrad/Pugrad, Potok/Bach, Sodraževa/Zedras, Spodnja vesca/Niederndörfel, Stranje/Strein, Velinja vas/Wellersdorf, Zgornja vesca/Oberndörfel in Želuče/Selkach.

5 Zaradi službenih obveznosti nisem mogla biti stalno navzoča v kraju.

kim gospodarstvom, in se udeleževala vseh letnih prireditev slovenskega kulturnega društva, sklenila pa sem jih z drugimi udeleženci v eni od občinskih gostiln. Bila sem navzoča pri najpomembnejših šegah letnih časov, se udeleževala dogodkov, povezanih z življenjem v fari (na primer vsakoletnega farnega praznika, farnega izleta), in večine vaških praznikov. Glede na izhodišče magistrske naloge sem spremljala tudi dogajanje na občinski ravni.⁶ Ob odprtju poslopja slovenske posojilnice sem na svojo pobudo napisala besedilo o nastanku in razvoju slovenske posojilnice v Bilčovsu ter se udeležila slovesnosti, ki je bila poleg farnega praznika ob pridobitvi novih zvonov za farno cerkev ena od najbolj množičnih prireditev med mojim bivanjem v občini. Leta 1998 sem pripravila skupaj z nekaterimi prebivalci občine Bilčovs razstavo bilčovskih jaslí, ki smo jo vsak večer sklenili ob pomenkovanju o nekdanjih in današnjih božičnih šegah. Teh družabnih srečanj so se udeleževali tako mladi kot tudi starejši prebivalci Bilčovsa.

5. Poleg širšega družbenega dogajanja v občini sem spremljala tudi življenjski cikel posameznikov⁷ v njej. Bila sem povabljená na krst, udeleževala sem se porok in se žal poslovila od nekaterih svojih pripovedovalcev na pogrebi. Poleg teh treh življenjskih mejnikov sem opazovala vsakdanje in praznično življenje v nekaterih družinah, na primer praznovanje goda, rojstnega dneva, kolíne in semenj kot osrednji družinski in farni praznik.
6. Spremljala sem potek življenja prebivalcev občine Bilčovs, povezan z dogajanjem v njihovem širšem okolju, tako da sem se z njimi udeleževala kulturnih prireditev in plesov v krajih, ki jih sami redno obiskujejo in s prebivalci katerih imajo redne družabne stike. Tako sem se lahko prepričala o povezovanju občine navzven, ob tem pa tudi o preseganju občinskih meja.
7. Potek vsakega dneva v občini, tako vsakdanjega kot tudi prazničnega, sem sproti zapisovala v terenski dnevnik, ki je bil za raziskavo neprecenljiv vir podatkov. Pravzaprav so bili zapisi v dnevniku že nekakšna prva interpretacija življenja v občini.
8. Interpretacijo življenja v občini in zapise o njem sem sproti preverjala in kritično razmejevala svoje doživljanje okolja, ki sem ga opazovala kot raziskovalka, in doživljanje mojih sogovornikov,

ki jim pomeni to okolje življenjsko okolje, s katerim se identificirajo.

Zaradi takega bivanja v kraju raziskovanja sem se kmalu počutila ujeto v past: bila sem raziskovalka, hkrati pa sem začela kraj čutiti kot del okolja, ki mu tudi sama pripadam.

Po letih raziskovalnega dela v občini Bilčovs, kjer sem preživljala večino prostega časa, sem ugotovila, da prebivalci te občine zame niso samo pripovedovalci, ampak jih jemljem kot del svojega življenja. Tudi sama sem se začela počutiti »njihova«.

Življenje v občini sem spremljala skozi objektiv fotoaparata, s svinčnikom ali magnetofonom v roki ali pa sem se na moč trudila, da sem si ob pogovoru s prebivalci Bilčovsa čim več zapomnila in pozneje to zapisala. In to so tudi vedeli, saj so me neštokrat opozorili: »tole pa le zapiši«, čeprav nisem imela svinčnika v roki, ali pa »tole si pa zapomni«. Vsa ta opozorila so kazala, da sem bila tudi v »neformalnih« stikih s prebivalci Bilčovsa raziskovalka. Ob opazovanju njihovega življenja sem se začela zavedati drugačnosti svojega. Spoznala sem tudi, da me od njih loči tisto bistveno, kar od »znatraj« ustvarja občino Bilčovs kot skupnost in povezuje njene prebivalce – skupinski spomin.

Pripovedovalci so spremljali moje raziskovalno delo tako metodično kot tudi vsebinsko in me sproti opozarjali, katera področja njihovega življenja naj uvrstim v raziskavo. Iz takšnih opozoril sem lahko razbrala tiste dele duhovne, materialne in družbene kulture, ki so po njihovem mnenju zanje najbolj značilni. Pomembni so se jim zdeli tudi podatki, kot so imena in letnice.

Skupinski spomin

Skupinski spomin⁸ prebivalcev občine Bilčovs je neposredno povezan z ustvarjanjem občutka skupinske pripadnosti, je tisti del realnosti življenja, ki po eni strani zmanjšuje razlike, po drugi pa jih ustvarja. Ustvarja različne skupnosti v navzven jasno opredeljeni skupnosti, kot je skupnost prebivalcev občine Bilčovs, in hkrati potrjuje v zavesti prebivalcev Bilčovsa občino kot enovito skupnost. Ustavlja se torej na mejah občine Bilčovs. »Skupinski spomin je, kot kaže, govorica o drugačnosti, ki skupini daje identiteto, to, da ima zgodovino, ki je ne deli z nikomer.« (Zonabend 1993, 225) Skupinski spomin skupnosti se ustavi na mejah drugih skupnosti⁹ in ostaja zamejen v tistih bistvenih značilnostih, ki potrjujejo obstoj skupnosti kot individuuma. »Bilčovs je živ organizem, ki se je rodil in

živi svoje posebno življenje.« (inf. Z)¹⁰ Po Halbwachsu je skupinski oziroma socialni spomin kontinuiran miselni tok, ki ohrani iz preteklosti vse, kar je v zavesti skupnosti živo, in se ujema z mejami skupnosti (Halbwachs 1991, 71).

V zavesti prebivalcev Bilčovsa je skupinski spomin stalno navzoč. Prenaša se z ustnim izročilom posameznikov, za skupnost pa je pomemben predvsem v procesu nenehnega obnavljanja občutka skupinske pripadnosti. Skupinski spomin ustvarja skupno preteklost in prav tako kakor je za posameznika pomembno prepoznavanje zanj značilne preteklosti, potrebuje tudi skupnost preteklost, s katero utemeljuje navzočnost v prostoru in času. Pripadniki skupnosti torej črpajo občutek skupinske pripadnosti iz skupne preteklosti. Kot pravi Zonabendova, pa se v procesu ustvarjanja skupne preteklosti skupinski spomin »vrti v krožnem gibanju, gibanju, ki skuša vse skozi najti stabilnost, znova ustvariti negibnost in večnost in si tako utemeljiti svoje trajanje« (Zonabend 1993, 153). Tradicija je »organizirani medij kolektivnega spomina« (Giddens 1996, 16), saj ustvarja občutek stalnosti in povezuje preteklost, sedanjost in prihodnost.

S skupinskim spominom je preteklo življenje neke skupnosti neposredno povezano s sedanjostjo oziroma je preteklost neposredno vpeta v sedanjost. Po Brumnu se »preteklost v socialnem spominu neprenehoma spreminja in rekonstruira glede na dano sedanjost. Proces te rekonstrukcije pa je, vsaj kar zadeva skupnost, kolektivne in s tem socialne narave.« (Brumen 1998, 16) Tako je skupinski spomin, ki sem ga raziskovala v občini Bilčovs od leta 1995 do 2001, drugačen, kot bi bil, če bi prišla v občino desetletja prej ali pozneje. Izhajala sem iz tega dejstva in prepustila prebivalcem občine Bilčovs, da so sami izbrali tiste dogodke iz preteklega življenja skupnosti, na katere jih veže največ socialnih spominov. Prav tako sem jim prepustila, da so sami strukturirali skupinske spomine v zanje pomembne sklope in jih povezali s tistimi dogodki širšega družbeno-zgodovinskega spomina, ki se po njihovem mnenju najjasneje prepletajo z njihovim skupinskim spominom.

Socialni oziroma skupinski spomin prebivalcev Bilčovsa je po eni strani neposredno povezan z dogodki, ki jih je skupnost doživela, po drugi pa tudi z njenim zgodovinskim spominom. Slednjega je »pospomnila« s pomočjo medijev, šole, knjig, političnih strank, ideologije ... »Socialni spomin si v zgodovinskem spominu sposoja

tiste elemente, ki mu zagotavljajo povezovalno različnih lokalnih dogodkov v smiselno celoto, vezano na skupino.» (Brumen 1998, 16)

Skupinski spomin je kot ustno izročilo pomemben za oblikovanje zgodovinske zavesti prebivalcev občine Bilčovs (primerjaj Makarovič 1995, 285). Makarovič razlikuje v vzratni časovni perspektivi tri odseke: »1. časovno določeno obdobje, ki seže nazaj toliko kot osebni spomin, 2. časovno določeno obdobje, ki zajema ustno sporočene osebne spomine pripovedovalcev, ki so jih ljudje še poznali, 3. časovno nedoločeno preteklost, ki enotno zajema ves čas pred tem. Za ustno izročilo prvega obdobja so značilne osebne interpretacije konkretnih dogodkov in stanj. Za izročilo drugega obdobja je značilno, da še pomni konkretne dogodke ali stanja, vendar je trikrat generacijsko ali osebno interpretirano. Za izročilo tretjega obdobja je v večji meri značilna mističnost.« (Ibid. 1995, 285) V pripovedih prebivalcev Bilčovsa navzven po načinu pripovedovanja ni bilo razlik med doživeti spomini, spomini, prevzetimi po pripovedovanju, in spomini, prepletenimi z zgodovinskimi spomini, prevzetimi s šolanjem, branjem, prek medijev in podobno. Skupinski spomin prebivalcev občine Bilčovs lahko razdelimo na tri ločene, a ne med sabo neodvisne dele:

1. spomine, ki so neposredno povezani z nastankom in razvojem skupnosti, ki jo zarisujejo meje občine Bilčovs, in pogosto izhajajo iz zgodovine širšega družbenega in političnega pomena. V širši družbeni zgodovini najdemo prebivalci Bilčovsa podlago za »svojo zgodovino«;¹¹
2. spomine, ki so neposredno povezani z življenjsko osjo posameznika oziroma njegovim biografskim časom;
3. spomine, ki so neposredno povezani z družino kot družbeno enoto med intimnim in zunanjim svetom;
4. spomine, ki izhajajo iz povezav posameznikov v širše družbene skupnosti in tako presegajo družino kot najmanjšo družbeno enoto.

K 1: Zgodovinski in osebni spomini se prepletajo, s tem pa tudi spomini, prevzeti z izobraževanjem, po literaturi, medijih in z ustnim izročilom. Oboje so prebivalci občine Bilčovs ponotranjili in združili v celoto spominov na nastanek in razvoj njihove občine.

K 2: Ta del skupinskega spomina zarisujejo življenjski mejniki začetka, vrhunca in konca posameznikovega življenja, njihovi prehodi so družbeno obredno potrjeva-

ni« (Makarovič 1995, 126) in se navezujejo na pojme, kot so otroštvo, zrelost in starost. Močno se navezujejo na življenje v družini kot temeljni družbeni celici, saj se življenje posameznika in z njim povezani spomini tam začnejo in končajo.

K 3: Sem uvrščajo spomine na življenje v družini, ki presegajo osrednje dogodke posameznikove življenjske osi.

K 4: Za prebivalce občine Bilčovs so prav tako pomembni spomini na povezovanje posameznikov v širše družbene skupnosti. Te spomine v grobem delijo na spomine na delo in spomine na čas, ki ga niso neposredno porabili za pridobivanje osnovnih virov za preživetje. Pri tem pogosto ne govorijo o prostem in delovnem času.

Vsi ti spomini so povezani z dihotomiziranjem časa. Nanj v besedilu sproti opozarjam. Prebivalci občine Bilčovs namreč na splošno kronološko delijo življenje skupnosti na obdobje pred letom 1950 in obdobje po letu 1950, ko hočejo čas skupnosti opredeliti s po njihovem mnenju osrednjo zgodovinsko prelomnico širše družbene narave, govorijo o obdobju pred drugo svetovno vojno in o obdobju po njej. Prvo obdobje v vsakem primeru dojemajo kot oddaljeno, drugo pa kot obdobje, ki je bližje sedanjosti oziroma se v sedanjost celo nadaljuje. Medtem ko doživljajo prvo obdobje kot razmérooma stabilno v vsakdanjem življenju, ne v širših družbenih spremembah, je drugo čas hitrih sprememb, čas, kot pravijo, ko se je vse »predjalo«. Prvo obdobje označujejo z besedami nekoč, nekdaj, včasih, drugo pa z besedo danes. Stalnica med preteklostjo in sedanjostjo v socialnem spominu je družbeni prostor. Socialni spomin se nanaša na natančno določen prostor in prav »prostor, vezan na spomin, je tako ustvarjal neke vrste most med preteklostjo in sedanjostjo« (Brumen 1998, 18).

Tako kot vse skupnosti razlikujejo tudi prebivalci Bilčovsa preteklost, sedanjost in prihodnost. Preteklost in prihodnost opredeljujejo glede na sedanjost. Pri opredeljevanju preteklosti si pomagajo z izhodiščnimi točkami, ki jih izberejo v času in prostoru. Neposredno ob raziskovanju spomina sem se torej srečala tudi z družbenim časom, s katerim uravnava skupnost svoje življenje in spominjanje. »Za človeka je silno pomembna časovna perspektiva ... z njeno pomočjo opazujemo dogajanje v svetu. Časovna perspektiva je zelo različna glede na različne osebnosti, glede na starost in glede na situacije. Z njeno pomočjo se človek postavlja v časovni okvir.« (Makarovič 1995, 9) Čas je po Makaroviču »subjektiv-

no in družbeno izoblikovana lastnost zavesti, ki nima soodnosa v stvarnosti« (Makarovič 1995, 8).

V občini Bilčovs lahko načine asociativnega razmišljanja kot oporne točke spominjanja na daljša obdobja razdelimo na:

1. spominjanje po natančno določenih datumih širše družbene narave ali lokalne zgodovine (Ta način uporabljajo bolj moški kot ženske in predvsem tisti, ki so sodelovali v upravno-političnem in kulturnem življenju v občini.);
2. spominjanje po prelomnih dogodkih iz življenja skupnosti, ki pa jih časovno ne opredelijo, na primer ob začetku prve svetovne vojne, ob plebiscitu, ko se je začela druga svetovna vojna;¹²
3. spominjanje po posameznikovi življenjski osi, pogosto v povezavi z družinskimi spomini oziroma genealogijo. (Tako so se spominjale bolj ženske kot moški, za osrednja dogodka svojega življenja pa so največkrat izbrale poroko in rojstvo enega od otrok ter nanju vezale druge spomine: »Po poroki sva ...«, »Takrat Hanzija še ni bilo ...«, »Ko se je rodil Hanzl ...«, »Ko sem se poročila in prišla

6 Prebivalci Bilčovsa so me sproti neposredno, po telefonu ali pisno, obveščali o najpomembnejšem dogajanju na različnih ravneh občinskega življenja. Ena od pripovedovalk pa je shranjevala vsa vabila, ki jih je prejela, in me sproti opozarjala na podrobnosti, kot so dvojezičnost besedil in podobno.

7 Prav tako kot o dogajanju v širšem družbenem okolju so me neposredno, po telefonu ali pisno, z vabili obveščali o nekaterih pomembnih dogodkih.

8 »V kolektivnem spominu skupine ali skupnosti so v ospredju dogodki in izkušnje, ki se dotikajo večjega števila članov neke skupnosti ... S kolektivnim spominom si vsaka skupina pomaga ustvariti lastno podobo socialnega sveta, v katerem živi. Zaradi tega smemo kolektivnemu spominu pripisati nezamenljiv socialni pomen in ga tako brez zadržkov poimenujemo tudi socialni spomin.« (Brumen 1998, 15)

9 Maurice Halbwachs pravi, da se kolektivni spomin ustavi na mejah skupnosti in se ne prekriva s kolektivnim spominom drugih skupnosti (Halbwachs 1991, 68).

10 »Z« kot »zaupno«, informator ni želel biti imenovan.

11 Ko razmišljajo o Zgodovini kot eni sami, se približujejo Halbwachsu, ki pravi, da je zgodovina ena sama, skupinski spomini pa je več (Halbwachs 1991, 71).

12 Pogosto so me nagovorili, naj jim pomagam časovno opredeliti zgodovinski dogodek, ki so ga uporabili za izhodišče spominjanja, na primer kdaj se je začela oziroma končala druga svetovna vojna.

v Želuče, še ni bilo ceste, zato smo hodili k maši večkrat z brodom čez Dravo.» (inf. Antonija Reichmann) Značilno za takšno spominjanje je, da kot izhodišče uporablja natančno določene časovno omejene točke ali pa daljše obdobje. Razlika med »ko sva se poročila« in »po poroki« je očitna.)

Posamezniki torej prenašajo skupinski spomin na različne načine. Povečini pa se je tudi v občini Bilčovs potrdila ugotovitev Zonabendove, da posameznikova »življenjska os oblikuje dogodkovno zgodovino, izbira spomine in ureja spominjanje« (Zonabend 1993, 218). »Natančno spominjanje življenjskih postaj: spominjanje datumov, ki urejajo čas, oblikujejo preteklost in spodbujajo druge spomine. Trajanje doživetega časa, absolutno trajanje življenjskega kroga, kjer točke prehodov in krizni trenutki za vekomaj zaznamujejo potek posameznikovega spomina. Okoli takih opornih datumov se urejajo trajanje, družinska in domača doživetja, dogodki iz posameznega življenja.« (Ibid. 218) Seveda pa tudi v tem okviru obstajajo razlike med spominjanjem posameznikov.

Takšne časovne opredelitve so v resnici oblike družbenega strukturiranja časa, ki nastaja s »povezovanjem dveh ali več različnih kontinuiranih in spreminjajočih se sekvenc, od katerih je ena časovno merilo druge« (Elias 1989, 42).

Prebivalci Bilčovsa so si posamezne pretekle dogodke svojega življenja zapomnili tako, da so jih povezali s sočasnimi naravnimi cikli menjavanja letnih časov ter z njimi povezanimi prazniki in pomembnimi opravili. Najprej so se na primer spomnili opravila ob nekem dogodku in šele nato njegove natančne letnice dogajanja. »Ko smo sušili seno, je prišel prvič k hiši hlapec Hanzl.« (inf. Z)

Neposredne izjave prebivalcev občine Bilčovs, ki jih navajam v magistrski nalogi, so v svojih zametkih njihovi osebni spomini, vendar se najpogosteje nanašajo na skupne zadeve življenja v občini in so kot taki v nalogi tudi predstavljeni. Posamezniki jih delijo z drugimi člani skupnosti in tako imajo naravno kolektivnega spomina.

V nalogi prikazujem tista področja materialne, družbene in duhovne kulture, ki so jih prebivalci občine Bilčovs vpletali v skupinski spomin in jih tako prepoznali kot najbolj značilne za njihov način življenja.¹³ Izbiro kulturnih elementov sem namenoma prepustila prebivalcem občine Bilčovs, ki živijo življenje, kakršno lahko sama le opazujem in skušam razumeti (primerjaj Sketelj 1996, 6).

Skupinski spomin in zgodovinski mejniki

Spomin, ki zbuja najintenzivnejše občutke pripadnosti skupnosti, je povezan z nastankom krajevnega imena – tako nemške kot tudi slovenske različice. Izročilo o nastanku krajevnega imena se prenaša ustno iz roda v rod.

Prva večja prelomnica v življenju skupnosti, neposredno povezana s širšim družbenozgodovinskim dogajanjem, je bila po mnenju pripovedovalcev prva svetovna vojna. Opredeljujejo jo predvsem s temi dogodki:

1. odhod moških na fronto;
2. ženske so samostojno upravljale gospodarstvo (»Za mamo je bilo to zelo težko obdobje njenega življenja. Ostala je doma sama z majhnimi otroki. Ni ji preostalo drugo kot prijeti za vsako delo, tudi najbolj težkega moškega dela se je lotila.« (inf. Z/);
3. prekinitev vsakršne kulturne dejavnosti v občini.

Naslednja prelomnica je bilo leto 1920, saj je po mnenju prebivalcev Bilčovsa prineslo korenite družbenopolitične spremembe. Kot potrjujejo podatki ljudskega štetja 10. oktobra 1920, se je večina prebivalcev¹⁴ občin Bilčovs in Zgornja vesca na plebiscitu zavzemala za pripojitev Avstrije k SHS. Še na začetku 21. stoletja je spomin na visok odstotek za priključitev k tedanji Jugoslaviji pomemben za ohranjanje občutkov skupinske pripadnosti, ki temeljijo na razlikovanju od »drugih«. »V Bilčovsu smo bili že takrat nekaj posebnega in smo se v tako visokem številu odločili za priključitev.« (inf. Z) Prebivalci Bilčovsa se vsako leto 10. oktobra udeležijo praznovanja ob obletnici plebiscita v Celovcu in ob tej priložnosti nosijo napise v slovenskem jeziku.

Druga svetovna vojna je bila po njihovem mnenju obdobje izrazitih notranjih razlikovanj. Na eni strani so bili prebivalci Bilčovsa, ki so se opredeljevali kot zvesti domovini, na drugi pa tisti, ki so se imeli za Slovence. Vojna je zaznamovala življenje v občini s tremi pomembnimi dogodki: odhodom moških na fronto, izseljevanjem slovenskih družin od leta 1942 in duhovnika ter zaprtjem nekaterih žensk v Celovcu, ker so sodelovale s partizani.

Potem ko so odšli moški na fronto,¹⁵ so ženske ostale doma same z otroki. Tako kot med prvo svetovno vojno so morale poprijeti za vsako delo. »V vojnem času so ženske sjale, orale. Je hudo blo. Do leta 1948 so hodili domov. Doma so ostali samo stari moški in otroci. Najhujše 1942–

43. Tudi starim ljudem so pomagali, čeprav so vedeli, da jim ne bodo mogli vrniti.« (inf. Marjana Bister)

Leta 1942 so prišli v občino Bilčovs vojni ujetniki iz Ukrajine in Poljske. Prav tako kot hranijo v spomin na prvo svetovno vojno osebne dokumente, imajo tudi iz druge svetovne vojne shranjene predvsem izkaznice iz taborišč, pisma in dnevnike, ki so jih pisali moški na fronti¹⁶ ali pa izseljenci v taboriščih.

Obdobje po drugi svetovni vojni delijo prebivalci Bilčovsa na drugo polovico štiridesetih let, ko je bilo v njihovem vsakdanjem življenju še zelo čutiti posledice vojne, in na obdobje od petdesetih let, ki ga uvrščajo k sodobnemu življenju. Vojaki, ki so se vračali iz nemške vojske, so skušali po vojni vpeljati v domače kmečko gospodarstvo novosti, tako nov način dela kot tudi novo orodje in naprave, ki so jih videli v Nemčiji. Spominjajo se, kolikšen je bil odpor drugih prebivalcev občine do njihovih predlogov.

Po drugi svetovni vojni se je začelo po mnenju prebivalcev Bilčovsa novo življenje v njihovi občini. »Vse se je 'predjalo'. Prej ni bilo cest. V Celovec so ljudje hodili peš, in še to največkrat samo, kadar so šli prodajati drva, jajca, mleko in maslo. Prej nismo imeli elektrike.« (inf. Marija Kapus)

Kot največje spremembe v tem obdobju navajajo: motorizacijo, mehanizacijo, elektrifikacijo, komunikacijsko povezanost občine z večjimi kraji in mesti (Beljak, Celovec), povečevanje možnosti izobraževanja, globalizacijo ter spremembe jezikovne in s tem etnične podobe občine. Med zanje pomembnimi dogodki širšega družbenega dogajanja naštevajo: šolske odloke, predvsem iz leta 1958, in odstranjevanje dvojezičnih krajevnih napisov v sedemdesetih letih 20. stoletja.

Skupinski spomin na življenjski cikel

Pomembni dogodki življenjskega cikla, na katere vežejo prebivalci Bilčovsa skupinski spomin, so:

1. rojstvo,
2. poroka,
3. smrt.

Že v evropskem srednjem veku so bila znana obredja ob posameznikovih življenjskih mejnikih, s katerimi so se potrjevali družbeni mejniki v biografskem času (Makarovič 1995, 26).

Navedene življenjske mejnike spremljajo poglobljena življenjska obdobja:

1. rojstvo – zgodnje otroštvo, ki se konča z vstopom v ljudsko šolo;
2. med vstopom v šolo in poroko je obdobje doraščanja (doraščajočim pravijo mladinci);¹⁷
3. poroki je sledilo obdobje življenja odraslih;
4. staranje in smrt.

Ob poteku življenjskega cikla lahko govorimo o osebnem času, ki je neposredno povezan z družbenimi konvencijami, saj prav družba predpisuje posameznikove socialne biografije. »V vsaki kulturi se tako čas razbije v posamezna obdobja, s katerimi si družba in kultura ustvarjata svoj lastni čas z urejenimi obdobji in starostmi.« (Brumen 1998, 28–29) To se najbolj nazorno kaže v konvencijah, kdaj in kako se začne življenjsko obdobje. Konvencije so se od petdesetih let, zlasti pa v zadnjih nekaj desetletjih, spremenile, saj poroka ni več neposreden pogoj za prehod iz obdobja mladosti v svet odraslih. Bolj kot na poroko danes vežejo ta prehod na posameznikovo starost.

Življenje, povezano z življenjsko osjo, je po mnenju nekaterih avtorjev linearno, po drugih pa ciklično. Sama se zavzemam tako za linearno kot ciklično obravnavo. Linearno je z zornega kota posameznika in ciklično z zornega kota skupnosti.

»Poleg ciklusov vsakdanjega življenja, predvsem vsakodnevnega ciklusa dejavnosti in dogodkov, uokvirja vsakdanje življenje še en proces, ki ni cikličen, temveč na neki način linearen. To je biografski razvoj, na predovanje življenjskega poteka skozi čas od rojstva do smrti posameznika in skozi različna življenjska obdobja.« (Ule 1993, 57)

Spomine na življenjski cikel posameznika ne sklenejo s smrtjo, ampak s spominom na ohranjanje stikov med živimi in mrtvimi člani skupnosti. Stik med mrtvimi in živimi sorodniki navezujejo večkrat na leto. V spomin na umrle molijo in prižigajo blagoslovljene sveče doma in na grobu. Ob delavnikih so se do petdesetih let 20. stoletja spomnili rajnih, ko so končali delo na polju. Mrtvih so se spomnili tudi ob večjih družinskih praznikih. Do sedemdesetih let 20. stoletja so na vse svete zvečer položili na mizo v hiši pod »buđhkov (k)ot« (bogkov kot) hlebec z zarisanim križem. Kruh je bil na mizi vso noč do drugega dne. Rekli so, da je na mizi za verne duše. Ob obletnici smrti pridejo k maši vsi sorodniki pokojnega. Na grobu mu prižgejo sveče, potem pa se najožji sorodniki zberejo na domu. Skupaj še doma zmolijo za rajnega.

Skupinski spomin na življenje v družini

Spomine prebivalcev Bilčovsa na življenje v družini lahko razdelimo na spomine na:

1. družino kot gospodarsko enoto,
2. družino kot družabno enoto,
3. prehranjevalne navade v družini,
4. družinske vrednote in njihovo ohranjanje.

K družini prištevajo prebivalci Bilčovsa starše, otroke in stare starše, k ožjemu sorodstvu tete in strice, bratrance in sestrične ter njihove otroke, k širšemu sorodstvu pa bratrance in sestrične staršev¹⁸ in njihove otroke. Nekateri štejejo k daljnemu sorodstvu celo sorodnike, rojene v sedmem kolenu. Do petdesetih let 20. stoletja so bili del družine vsi člani hišne skupnosti,¹⁹ tudi neporočeni bratje in sestre gospodarja ali gospodinje ter posli. V nekaterih družinah so družinsko skupnost sestavljali še občinski reveži, ki so stalno živeli pri družini, in vsi tisti, ki so prebivali v hiši pred njimi, čeprav z njimi v resnici niso bili v krvnem sorodstvu. Družino kot hišno skupnost je torej povezovalo opravljanje domačih del in/ali življenje pod skupno streho.²⁰ Z gospodarsko osamosvojitvijo družinskih članov so začeli prištevati k družini predvsem najbližje sorodnike (starše, otroke, včasih tudi stare starše). Opredelitev ni več nujno povezana s skupnim bivanjem. Od šestdesetih let 20. stoletja se je zmanj-

šalo število mladih družin, ki živijo s starši v skupnem gospodinjstvu. Bilčovske družine so bile do petdesetih let 20. stoletja številne. Čeprav so se s preužitkarstvom starši formalno ločili od mlade družine, so bili največkrat še vedno kot ena celica, kar se je pokazalo predvsem pri obedovanju za skupno mizo. Za mizo je imel vsak družinski član natančno določen prostor, ki je kazal njegov položaj v družinski skupnosti. Na čelu mize, kar je bilo častno mesto, so ponavadi sedeli najstarejši družinski člani ali gospodar. Najpogosteje so za družinsko mizo obedovali tudi posli, ki so imeli tudi sicer velik vpliv na življenje v bilčovskih družinah.

Pravila vedenja med generacijami so bila do petdesetih let 20. stoletja strogo določena. Otroci so starše vikali, stare starše pa onikali. Onikanje in vikanje sta bila izraz spoštovanja. Danes starše tikajo, stare starše pa vikajo. Družinski spomin sega dva, največ tri rodove nazaj.

Spomini na življenje v skupnosti

Tako kot prebivalci Bilčovsa delijo skupinski spomin, povezan s posameznikovim življenjskim ciklom oziroma življenjem v družini, na spomin na življenje med delovnim in prostim časom, tako delijo tudi skupinski spomin na življenje v skupnosti na dva dela: na življenje, povezano s pridobivanjem

13 Opredelitev načina življenja povzemam po A. Bašu. Način življenja pomeni »razmerje vseh družbenih skupin, ki sestavljajo kak narod, do danih kulturnih prvin, kakor tudi vplive, ki jih je imelo zadevno razmerje na življenje teh družbenih skupin« (Baš 1978, 84).

14 V občini Bilčovs kar 79,4 odstotka, v občini Zgornja vesca pa 68,8.

15 Večina prebivalcev Bilčovsa je odšla v nemško vojsko, kar pa ni bilo nujno povezano z njihovim odklanjanjem slovenskega jezika in kulture. »Dasi sva se zavedala, da sva Slovenca, vendar bila sva po mišljenju Avstrijca, in ko sva odhajala k vojakom, sva si že v duhu predstavljala zmagoviti povratek avstrijskih armad raz bojišče.« (Dnevnik Janka Ogrisa)

16 »Žalosten dan je bil ta devetnajsti dan v decembru leta enainštirideset, ko sem dobil poziv, da moram dvanajstega januarja dvainštirideset k vojakom. Začeli so se žalostni dnevi za me in mojo ženo. Dan za dnem je prehitro minil, in te žalostno je šele blo, ko so prišli kundi in so začeli nositi pakle in štofe nazaj, ker jaz nisem mogu več gotovo narediti. Ja tega jaz ne želim več doživeti, ker to so čudni čuti. In tako je prišel ta dan te dvanajsti ja-

nuar, ker tega dne sem se moral v Celovcu mevdati. Tako sem imev tudi prijatelja Lesjakovega Hubija. Tako so nas peljali v Tesendorf. A srečen sem biv in od tega trenutka sem biv v srcu pokvarjen, ker sem moral pustiti ljubo drago ženko in otročičke same. Ljubi Bog nas zopet zdrave in čvrste srečno združi, in tako za vselej da se ne bomo več ločili do groba. Ljubi Jezus in mati Marija, daj nam še dolga, dolga leta srečno zakonsko življenje.« (Dnevnik Valentina Kapusa)

17 Ne glede na resnično starost se je to obdobje končalo s poroko. Mladi so s poroko pripadli družbeni skupini odraslih, ki je zahtevala natančno določen način vedenja v družini kot najmanjši družbeni celici in v širši skupnosti.

18 Bratrancem in sestričnam staršev pravijo male tete in strici.

19 Izraz »hišna skupnost« je prvič uporabil Vilfan leta 1954 (Vilfan 1954, 157–195).

20 Družino kot zvezo članov rodbine v ožjem pomenu (sorodniki, ki gospodarijo skupaj) in drugih oseb, ki niso sorodniki, a so udeleženi kot delovna sila ali sicer v rodbinsko gospodarstvo, je prvi opredelil Vilfan (Vilfan 1961, 248–250).

temeljnih sredstev za preživetje, kamor uvrščajo tudi izobraževanje in različna znanja,²¹ koristna za obstoj vse skupnosti, in na življenje, povezano s preživetjem prostega časa oziroma »formalnim« in »neformalnim« druženjem v prostem času.

Spomine na skupnosti kot gospodarsko enoto lahko vsebinsko razvrstimo na spomine:

1. povezane z družbeno sestavo in družbenim razlikovanjem v različnih obdobjih,²²

2. na potek dela,

3. na ljudi, ki so obvladali posebne spretnosti in znanje v korist vse skupnosti.

Večina skupinskih spominov prebivalcev Bilčovsa je povezana z delom oziroma s pridobivanjem temeljnih sredstev za preživetje, saj jih je delo zaposlovalo od jutra do večera ter določalo življenjski ritem družine kot najmanjše in lokalne skupnosti kot največje gospodarske enote.

Čeprav so bile možnosti za kmetovanje slabe, sta bili občina Bilčovs in Zgornja vesca do srede 20. stoletja večinoma agrarni. Med kmeti so v prvi polovici 20. stoletja prevladovali mali in srednji kmetje. Za malega kmeta so v Bilčovsu šteli posestnika, ki je imel do 20 hektarov obdelovalne zemlje in do petnajst glav živine, srednji kmet je imel od 20 do 45 hektarov zemlje in do petdeset glav živine, veliki kmet pa več kot 45 hektarov obdelovalne zemlje. Poglavitni dejavnosti kmečkega gospodarstva sta bili poljedelstvo in živinoreja. Glede na naravne danosti območja je razvitost poljedelstva in živinoreje povsem razumljiva. Najpomembnejše dopolnilne dejavnosti pa so bile gozdarstvo, sadjarstvo, čebelarstvo in nabiralništvo. Kmetije so bile samooskrbovalne, tako da so vse potrebno za preživetje pridelali doma. Tudi vsa skupnost kot gospodarska celica je bila avtarkična.

V začetku 20. stoletja je v Bilčovsu prevladovalo poljedelsko-gozdno gospodarstvo, ki so mu po številu sledila čista poljedelska gospodinjstva. Gozdovi so bili še v osemdesetih letih 20. stoletja za prebivalce občine najpomembnejši vir dohodka. Tretjina drv na celovškem trgu je bila prav s tega območja. Poljedelstvo, mlekarstvo in obrt jim niso mogli zagotoviti preživetja.

Precejšen delež prebivalcev so pomenili kajžarji. Imeli so od dva do pet hektarov zemlje, eno kravo, včasih tudi kakšnega prašiča, nekaj kur in drobnice. Izhajali so iz družin malih in srednjih kmetov.

Delež prebivalcev, ki so se ukvarjali z obrtjo, je bil razmeroma majhen. Tako je bilo v začetku prejšnjega stoletja, natančneje leta 1902, v mejah današnje občine Bilčovs

od 1206 prebivalcev le 29 obrtnikov, v sosednji občini Kotmara vas pa od 1407 prebivalcev kar 66 obrtnikov.

Statistični podatki kažejo postopen upad agrarnih dejavnosti od tridesetih let do konca 20. stoletja.²³ Število kmetov se je zmanjševalo predvsem v letih 1951 in 1971. Leta 1991 je bilo v Bilčovsu le še 76 kmetov. Upad kmetijskih dejavnosti je povezan že s tem, da geografska lega občine Bilčovs ne daje najboljših možnosti za poljedelsko obdelavo. Posebno na gričevnatih območjih primanjkuje vode za obdelavo tal, še bolj kot geografska lega pa zmanjšuje število zaposlenih v kmetijstvu dejstvo, da so se od petdesetih let 20. stoletja zelo povečale možnosti zaposlovanja v drugih večjih krajih in mestih, pa tudi možnosti izobraževanja. Zaposlovanje v nekmetijskih dejavnostih je omogočalo boljši zaslužek. Ker so prometne povezave občine z zaposlitvenimi središči v zadnjih tridesetih letih dobre, je razumljivo, da je število zaposlenih v kmetijstvu po letu 1951 zelo upadlo, izrazito pa po letu 1981.

Spomine na skupnost kot družabno enoto lahko razdelimo na spomine na:

1. družabno življenje zunaj organiziranih oblik preživljanja prostega časa,

2. organizirano preživljanje prostega časa v društvih in organizacijah,

3. šege letnih časov.

Za prebivalce občine Bilčovs je spomin na delovanje slovenskega kulturnega društva Bilka, ustanovljenega leta 1912 kot Katoliško slovensko izobraževalno društvo Bilka, bistvenega pomena za ohranjanje spomina na življenje v skupnosti, povezanega s časom, ki ga niso namenili pridobivanju temeljnih sredstev za preživetje. Slovensko kulturno društvo se je vse do začetka 21. stoletja obdržalo kot najbolj množična organizacija Slovencev v Bilčovsu.

Že ob ustanovitvi si je zastavilo jasne cilje, ki se takrat niso razlikovali od ciljev delovanja drugih slovenskih kulturnih društev na južnem Koroškem. Razlika je bila le v tem, kako so se ti splošni cilji neposredno pokazali v občini Bilčovs. Glede na zastavljene cilje lahko delovanje društva razdelimo na dve poglavitni obdobji:

1. od nastanka društva do prve svetovne vojne: cilji delovanja so bili ohranjanje slovenskega jezika, narodne zavesti, izobraževanje in skrb za ustrezno moralo njegovih članov (katoliško);

2. od druge svetovne vojne: društvo spremeni ime v prosvetno društvo, kot poglavitni cilj ohrani skrb za slovenski jezik, kulturo in narodno zavest ter skrb za izobraževanje, kar sicer ob narašča-

jočih možnostih izobraževanja v primerjavi s preteklostjo nekoliko izgubi pomen.

Ne kaže pa zanemariti tudi pomena društva v vseh obdobjih njegovega delovanja, in sicer za:

1. ohranjanje stikov med prebivalci občine Bilčovs, ob tem pa njihovo povezovanje v skupnost in ohranjanje zavesti o skupni pripadnosti. Čeprav geografsko oddaljeni, so se redno srečevali enkrat na teden ali mesec na društvenih vajah in prireditvah. Do petdesetih let 20. stoletja so bila takšna srečanja pomembna predvsem zaradi slabih prometnih povezav, ki sicer niso omogočale stikov med oddaljenimi prebivalci. Od šestdesetih let 20. stoletja pa je delovanje v društvu pomembno zaradi, kot pravijo prebivalci Bilčovsa, »hitrega življenja«, ki ljudem le redko omogoča redne stike;

2. ohranjanje stikov prebivalcev občine Bilčovs s člani drugih slovenskih kulturnih društev. Do petdesetih let 20. stoletja je bilo delovanje v društvu za prebivalce občine Bilčovs celo edina priložnost za »prestop« občinskih meja, seveda zunaj sorodstvenih, gospodarskih in drugih stikov;

3. ohranjanje stikov med ljudmi različnih generacij;

4. ohranjanje povezanosti z domačim krajem. Društvo so imenovali po bilki, od koder po mnenju prebivalcev izvira tudi slovenska različica krajevnega imena, kar potrjuje povezanost društva s krajem. Društvo ni pomembno le za ohranjanje etnične zavesti, ampak tudi krajevnih pripadnosti.

V kolektivnem spominu prebivalcev Bilčovsa se pojavljajo nekatere osrednje osebe, okoli katerih strukturirajo spomine. Te osebe, imenujem jih junaki skupnosti, so duhovniki,²⁴ učitelji (nadučitelji),²⁵ posamezniki, ki so se dejavno vključevali v družbeno-politično življenje v občini in tudi širše. Prav tako so postali junaki skupnosti tudi tisti, ki so se dejavno vključevali v njeno življenje, predvsem na področju kulture, in spoštovali nepisana moralna pravila skupnosti, ter tisti, ki so kakorkoli izstopali iz skupnosti z zavestnim kršenjem njenih pravil. »Tisti, ki so počeli tisto, kar so drugi želeli, a si niso upali.« (inf. Z) Med njimi je bila tudi bilčovska učiteljica Theresia Schellander – prva ženska, ki si je v petdesetih letih 20. stoletja pristrigla lase, prva, ki je začela zahajati v gostilne in tam kartati z moškimi, in ena od žensk, ki so najpogosteje hodile v mesto. Njen suvereni položaj

žaj v primerjavi z drugimi ženskami, ki so bile gospodinje in precej odvisne od moških ali celo moževe družine, ji je omogočal odstopanja od družbenih norm. Kljub temu je skupnost ni obsojala. Bila je namreč ena redkih učiteljic, ki je v okviru danih možnosti spoštovala pripadnike obeh jezikovnih skupnosti in tudi kultur.

Prebivalci Bilčovsa častijo te junake z ne-nehnim obnavljanjem spomina nanje z ustnim izročilom, s spominskimi prireditvami, kot so praznovanja ob obletnicah njihovega rojstva ali smrti, ali s postavitvijo spominskih plošč.

Z junaki ohranjajo zavest o pripadnosti skupnosti in razlikovanju od drugih, saj si jih ne delijo z nobeno drugo skupnostjo.

Sklep

Občina Bilčovs je ozemeljsko sklenjena celota, ki jo zarisujejo določene upravno-politične meje. To niso le meje ozemlja, temveč tudi meje družbene skupnosti, ki ji pripadajo. Glede na meje v občini Bilčovs pa ne moremo o njej govoriti kot o enoviti strukturi brez notranjih razlik in napetosti. Občina Bilčovs je ozemlje ozemelj in hkrati družbena skupnost družbenih skupnosti; njena meja zaobjema različne meje. Je torej sestavljena in raznolika tvorba, ki z vse veljavnimi zgodovinskimi vrednotami združuje prebivalce, hkrati pa jim s strpnimi odnosi omogoča, da premagujejo medsebojne napetosti in ohranjajo razlike, ki so značilne za ožje skupnosti v okviru občine ali za posameznike. Meje občine Bilčovs kot najširše družbene skupnosti lahko razvrstimo na: občinske meje, meje, ki določajo skupine vasi, vaške meje (po pomenu presegajo občinske meje na ravni medsebojne pomoči in sodelovanja), farne meje (fari Bilčovs in Št. Ilj v občini Bilčovs), nižje cerkvene meje (določene s parohijskimi), jezikovne meje, ki so hkrati tudi etnične, meje med spoloma (na katere vpliva vzgoja kot prenašalka vrednot in norm okolja), družbenogospodarske meje, meje sklenjenih geografskih območij (nižinski, gričevnati del) in naravne meje (Drava, gozd).

Vse zamejene skupnosti občine Bilčovs se oblikujejo okoli bolj ali manj močnega jedra - vasi, cerkve, ideologije, narodne zavesti in podobnega. Meje in z njimi povezane skupnosti niso vedno enako močno navzoče v zavesti njihovih pripadnikov. Njihov pomen lahko okrepijo zunanji dogodki ali pa notranje dogajanje. Nekatere meje se lahko sčasoma povsem zabrišejo in celo pozabijo.

Vsaka identifikacijska družbena skupina je določena z ustrežno mejo, vsak posameznik v občini pa pripada več družbenim skupinam hkrati, pri čemer praviloma daje prednost eni od identitet. Posameznikova zavest o pripadnosti družbeni skupini se sčasoma spreminja.

Močno središče, okoli katerega se je razvila občina Bilčovs, je vas Bilčovs. Središčni pomen ji dajejo vse za formalno življenje občine potrebne stavbe in infrastruktura, poleg tega pa tudi osrednje povezovalne točke in središča družabnega življenja. Kot je povedal eden od njenih prebivalcev, živi v vasi Bilčovs celo županja, ki najočitneje predstavlja občino kot ustanovo. Kraji občine Bilčovs so po oddaljenosti od vasi Bilčovs kot občinskega središča razdeljeni na bližnje in daljne. Z večanjem razdalje od vasi Bilčovs postaja zavest prebivalcev Bilčovsa o pripadnosti občinski skupnosti vse šibkejša. Ti so veliko bolj dovzetni za vsakdanje prestopne občinskih meja in povezovanje s širšim območjem²⁶ kot vaščani iz središča občine. Občina kot ustanova si ne-nehno prizadeva utrditi svoj pomen kot sklenjenega območja.

Glede na raznolikost območja občine Bilčovs se samo po sebi postavlja vprašanje, kaj jo določa kot družbeno skupnost oziroma kaj ohranja Bilčovs v zavesti ljudi kot sklenjeno ozemeljsko in družbeno enoto. Kot so povedali prebivalci Bilčovsa, je njihova občina objektivna danost, ki se ne začne in ne konča samo s krajevnimi napsi. Občino so opredelili kot živ organizem, ki mu pripadajo. Bilčovs je torej nekaj od

znotraj prepoznavnega in v zavesti ljudi, ki mu pripadajo, nekaj objektivno danega. Ob tem se postavlja vprašanje, kdo so prebivalci Bilčovsa. Bilčovšan, kot se imenujejo prebivalci občine Bilčovs, je, kdor:

- se rodi v občini Bilčovs,
- se priseli v občino in ima tam stalno prebivališče,²⁷
- ima v Bilčovsu sorodnike ali pa je tam imel prednike,
- govori krajevno različico slovenskega jezika ali (redkeje) krajevno različico nemškega jezika,
- ohranja tradicionalne kulturne prvine in vrednote okolja,
- se kulturno in družbeno socializira v skupnosti (merila vključenosti v skupnost so sodelovanje posameznikov v farni dejavnosti in kulturnem življenju, udeležba pri pomembnejših dejavnostih širšega družbenega pomena, obiskovanje vseh za skupnost pomembnejših kulturnih in drugih dogodkov),
- pozna in sprejema kot svoje preteklo življenje življenje v skupnosti (pozna in ohranja skupinski spomin),
- pozna in sprejema junake skupnosti.

Vsi prebivalci občine Bilčovs niso enako njeni člani. Praviloma določajo merila za pripadnost avtohtoni prebivalci, ki sodelujejo v življenju skupnosti. To pomeni biti dejaven v društvenem in farnem življenju ter v nekaterih redkih vaseh tudi sodelovati v vaški skupnosti. Torej je mogoče sklepati, da opredeljujejo kot pripadnike skupnosti bolj staroselce kot priseljence in bolj tiste, ki znajo govoriti slovensko narečje,

21 Poleg znanja, ki so ga pridobili s šolanjem, je bilo do konca 19. stoletja pomembno predvsem znanje, ki so ga pridobivali z ustnim izročilom in opazovanjem. Izročilo o posameznikih, ki so obvladali posebne veščine ali znanja, je prehajalo iz roda v rod. Znanje v skupnosti lahko razvrstimo na:

1. obvladanje posebnih veščin, povezanih z vsakdanjimi opravili in delom;
2. obvladanje nekaterih veščin v korist vse skupnosti (na primer zdravilstvo) - obvladali so jih le redki posamezniki;
3. znanje, pridobljeno s šolanjem.

22 Vsako področje dejavnosti, pri katerih je bil posameznik vsak dan udeležen, je imelo svoja pravila dela in vedenja. Določalo je posebno pričakovanja, norme in povezovalo ljudi s specifičnimi vrednotami.

23 V starejših ljudskih štetjih ni podatkov o poklicni pripadnosti.

24 Na primer Gradišnik, ki je prišel v Bilčovs leta 1855, je bil nedotakljiva avtoriteta. Tu je organiziral prvo slovensko šolo in se pozneje zavzemal, da bi bila tudi ljudska šola v Bilčo-

vsu dvojezična. Nasledil ga je Teul, ki je bil eden od ustanoviteljev slovenske posojilnice v Bilčovsu in eden od pobudnikov ustanovitve slovenskega kulturnega društva Bilka. Tudi njegov naslednik Jožef Stih, ki je prišel v Bilčovs iz sosednje občine Kotmara vas, je bil eden od dejavnih članov skupnosti. Prihajal je iz nacionalno zavedne slovenske družine. Že praznika ob njegovem prihodu v Bilčovs se je udeležilo veliko krajanov. Takoj po prihodu se je vključil v Slovensko izobraževalno društvo in v tridesetih letih postal celo njegov predsednik. Prav zaradi »slovenskega kulturnega delovanja« je bil leta 1942 tudi izseljen.

25 Večina spominov na učitelje je do zadnjih desetletij 20. stoletja povezana predvsem z vprašanjem ohranjanja slovenskega jezika in kulture ter s politiko.

26 V preteklosti je bilo tako predvsem v vaseh, ki jih od sosednjih območij niso ločile večje naravne pregrade in so bile komunikacijsko dobro povezane s sosednjimi občinami.

27 To je eden od pogojev, ni pa edini in zado-šten za članstvo v skupnosti.

kot tiste, ki govorijo samo nemško. To se jasno vidi že iz tega, da so izbrali za junake skupnosti samo slovensko govoreče prebivalce občine, ki so sodelovali v vseh pomembnih lokalnih društvih in organizacijah.

Prebivalci Bilčovsa opredeljujejo kot tujce priseljence, ki ne sodelujejo v življenju občine, turiste in obiskovalce, ki prihajajo v občino bolj ali manj redno, na primer uradnike ali vikendarje.

Ljudje, ki so se priselili v Bilčovs, vidijo občinsko skupnost kot zaprt krog ljudi, ki se oblikuje okoli pomembnih in že od »nekdanj« istih posameznikov in družin. Po njihovem mnenju te skupnost sprejme takrat, ko sprejmeš norme in vrednote okolja, začneš govoriti krajevno različico (po možnosti slovenskega jezika) in sodelovati v življenju skupnosti.

Prvi tujci, s katerimi so se srečali prebivalci Bilčovsa, so bili berači in Romi, pozneje tudi fotografi, ki so prihajali v občino iz njihove bližnje in daljne okolice. Čeprav niso bili prebivalci Bilčovsa, jih ti najpogosteje niso opredeljevali kot tujce. Za tujce so namreč imeli predvsem ljudi, ki so bili resnično tuji v okolju po svojih kulturnih prvinah, se niso vključili v skupnost oziroma niso sprejemali njenih kulturnih prvin in niso prispevali k povezovanju posameznikov v njej. Berači so pomagali pri raznih delih, tako da so gospodarsko sodelovali v skupnosti, Romi so skupnost družabno povezovali, saj so domačini pogosto zaplesali ob njihovem godenju, fotografi pa so s sliko ovekovečili vsakdanje in praznične dogodke njihovega življenja. Prebivalci občine Bilčovs tudi niso opredeljevali kot tujce Poljakov in Ukrajincev, ki so prišli v Bilčovs med drugo svetovno vojno kot vojni ujetniki in so sodelovali v skupnosti kot delovna sila. Prvi, ki so jih resnično imeli za tujce, so bili turisti, ki so začeli prihajati v občino v šestdesetih letih 20. stoletja. Slovensko govoreči prebivalci Bilčovsa jim pripisujejo jezikovni razkol skupnosti.

Meje Bilčovsa se odpirajo, neposredno življenjsko okolje njegovih prebivalcev se širi in Bilčovs se razvija kot del širših skupnosti, hkrati pa ostaja zamejen s skupnim spominom, drugačnim od spomina prebivalcev sosednjih območij.

Kot smo videli, so se prebivalci Bilčovsa spominjali iz sebe navzven, od posameznika, prek družine kot najožje družbene enote do celotne skupnosti, ki ji pripada. Za prenos poglobitvenih družinskih vrednot še vedno skrbijo predvsem ženske, matere, za prenos vrednot v skupnosti so v preteklosti skrbeli zlasti Cerkev in nekateri posamezniki, ki so imeli širši družbeni vpliv,

danes pa predvsem društva in organizacije, šola in vrtec. Posameznik je bil v preteklosti del zapletene mreže povezav, ki so se najpogosteje ustavile na mejah občinske skupnosti in bile utrjene s sorodstvenimi vezmi. Z odpiranjem skupnosti navzven so se začele notranje povezave med člani rahljati. V primerjavi s preteklostjo postaja zdaj čedalje pomembnejši posameznik zunaj družinskih okvirov, medtem ko se je prej socializiral v družbeno skupnost predvsem po družinskih povezavah (sorodstvenih, gospodarskih, družabnih), razen če ni sodeloval v kulturnem društvu.

Poglavitni nosilci temeljnih družbenih tradicionalnih vrednot in spominov so v Bilčovsu prvobitni slovensko govoreči prebivalci, bolj kmetje kot pripadniki drugih družbenih plasti, bolj tisti, ki živijo in delajo v Bilčovsu, kot tisti, ki so poklicno vezani na njegovo okolico, in seveda tisti, ki sodelujejo na kulturnem in farnem področju. V Bilčovsu se zelo prepletata družinska tradicija in tradicija družbene skupnosti. V družinah še vedno živijo v skladu z normami in pričakovanji okolja, in sicer zato, ker so tako živeli že njihovi pradedje.

Ob ohranjanju tradicionalnih vrednot jim je uspelo ohraniti tudi kulturno in družbeno kontinuiteto skupnosti. V posameznih obdobjih so uporabljali in izpostavljali poleg nekaterih kulturnih prvin, ki so samo še del spomina, tudi vse tiste, ki jih še vedno ohranjajo kot del tradicije.

Kaj je torej občina Bilčovs, zaprta v svoje meje in odprta proti širnemu svetu? Strpna do drugačnih, a v sebi nestrpna. Pet let sem bila tudi sama del zapletenega raznovrstnega organizma, ki mu pripadajo prebivalci občine Bilčovs. Nisem bila tujka, bila sem njihova, a nisem bila ena izmed njih. Nisem namreč poznala njihovega spomina, njihovih svetih časovnih postajališč, njihovih junakov in nisem gojila vrednot in tradicije okolja in govorila njihovega narečja. Preteklost, sedanjost in prihodnost so v zavesti prebivalcev Bilčovsa tri obdobja življenja v njihovi skupnosti, ki jih povezuje skupinski spomin (od življenjske osi posameznika, prek življenja v družini do skupnosti) in tradicija. Skupinski spomin bolj ali manj poznajo in ohranjajo prebivalci vseh rodov, vsak rod pa ga dopolni in obogati s svojim življenjem. »Slehera generacija rešuje svoje probleme, kakor ve in zna: naslednjim generacijam zapušča dediščino svojih spoznanj, toda zapušča ji tudi nove probleme in nove odgovornosti.« (Makarovič 1996, 491)

Prebivalcem Bilčovsa se zdi prihodnost življenja v občini negotova. Bijojo se namreč,

da se bo občina stopila z okolico in bodo s tem izginile njene temeljne vrednote in tradicija. Od občine kot ustanove pričakujejo, da bo razvila ustrezno infrastrukturo (želi jo si na primer sodoben kulturni dom), ki bo omogočala notranjo vitalnost območja za slovensko in nemško govoreče prebivalce. Le tako bo, kot pravijo, mogoče ugotoviti skupnost znotraj občinskih meja in preprečiti njeno stapljanje z okolico.

Literatura

ANDERSON, Benedict 1998: Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma. Ljubljana, SH Zavod za založniško dejavnost, Studia humanitatis.

BARTH, Fredrik 1969: Introduction. V: isti (ur.), *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*. Bergen, Oslo, London, Universitets Forlaget, George Allen & Unwin, 9-38.

BARTH, Fredrik (ur.) 1969: *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*. Bergen, Oslo, London, Universitets Forlaget, George Allen & Unwin.

BRUMEN, Borut 1998: Time, Space and Social Construction of Identity. V: Bojan Baskar in Borut Brumen (ur.), *MESS - Mediterranean Ethnological Summer School vol. 2*. Ljubljana, Institut za multikulturene raziskave, 71-84.

- - 2000: Sv. Peter in njegovi časi: socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter. Ljubljana, Založba /cf.

COHEN, P. Anthony (ur.) 1982: *Belonging-Identity and Social Organisation in British Rural Cultures*. Manchester, Manchester University Press.

COHEN, P. Anthony 1985: *The Symbolic Construction of Community*. London, New York, Tavistock Publications.

DVOJEZIČNA Koroška 1982: seznam dvojezičnih krajevnih imen južne Koroške = *Zweisprachiges Kärnten: zweisprachiges Ortsverzeichnis von Südkärnten*. Celovec, Mohorjeva založba.

ELIAS, Norbert 1989: *Über die Zeit*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

ERIKSEN, Thomas Hylland 1993: *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London, Pluto Press.

FISTER, Majda 1985: Rož. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (Etnološka topografija slovenskega etničnege ozemlja; 20. stoletje).

GIDDENS, Anthony 1985: *The Nation-State and Violence: Volume Two of Contemporary Critique of Historical Materialism*. Cambridge, Polity Press.

- - 1996: *In Defence of Sociology: Essays, Interpretations & Rejoinders*. Cambridge, Oxford, Polity Press.

HALBWACHS, Maurice 1991: *Das kollektive Gedächtnis*. Frankfurt am Main, Fischer.

JENKINS, Richard 1996: *Social Identity*. London, New York, Routledge.

JUŽNIČ, Stane 1993: *Identiteta*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede. (Knjižna zbirka Teorija in praksa).

KREMENSEK, Slavko, Vilko Novak in Vilko Vodusek (ur.) 1976: *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: uvod, poročila*. Ljubljana, Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov.

MACCLANCY, Jeremy 1993: *At Play with Identity in the Basque Arena*. V: S. Macdonald (ur.), *Inside European Identities: Ethnography in Western Europe*. Providence, Oxford, Berg, 84-97.

MAKAROVIČ, Gorazd 1995: *Slovenci in čas: odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*. Ljubljana, Krtina (Knjižna zbirka Krt; 94).

MAKAROVIČ, Jan 1996: *Evropske korenine slovenske ustvarjalnosti*. Ljubljana, Obzorja.

MORITSCH, Andreas 1991: *Der nationale Differenzierungsprozess am Beispiel ländlicher Gemeinden Südkärntens*. V: A. Moritsch (ur.), *Vom Ethnos zur Nationalität: der nationale Differenzierungsprozess am Beispiel ausgewählter Orte in Kärnten und im Burgenland*. Wien, Verlag für Geschichte und Politik, München, R. Oldenbourg Verlag, 44-92.

NASTRAN Ule, Mirjana 1993: *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.

RAVNIK, Mojca 1996: *Bratje, sestre, strniči, zermani: družina in sorodstvo v vaseh v slovenski Istri*. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Koper, Lipa.

SKETELJ, Polona 1995: *Na stičišču dveh kultur: med delovnim in prostim časom*. Celovec, Krščanska kulturna zveza, Narodopisni inštitut Urban Jarnik.

VILFAN, Sergij 1954: *Ob nekaterih starih ženskih običajih obsoških in beneških Slovencev*. V: *Slovenski etnograf VI-VII*, 157-195.

- - 1961: *Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma Jugoslavije*. Ljubljana, Slovenska matica.

VODOPIVEC, Peter 1968: *Commentary: the 1920 Carinthian Plebiscite*. V: *Slovene Studies* 8/1, 21-25.

WUTTE, Martin 1924: *Die sprachlichen Verhältnisse in Kärnten nach der Volkszählung von 1923*. V: *Carinthia I* 114, 98-99.

ZGODOVINA koroških Slovencev 1985: *od leta 1918 do danes z upoštevanjem vseslovenske zgodovine*. Celovec, Mohorjeva družba.

ZONABEND, François 1993: *Dolgi spomin: časi in zgodovine v vasi*. Ljubljana, Studia Humanitatis.

